

POLSKA MUZYKA INSTRUMENTALNA XVI w.:

TABULATORY ORGANOWE – ŹRÓDŁA:

I poł. XVI – ośrodek krakowski, notacja niem (liniowo-literowa)

1) **TBN: Biblioteka Narodowa** – okryty w 1968 zapis org. sprzed 1528 (2 4-gł. utwory na desce (= pulpit organowy), która posłużyła za usztywnienie okładki do oprawiania XVI-wiecznego graduálu (zabytek **augustiański**) fr, anon. *Kyrie* i sekwencja (=TJL)

2) **TBP: Biblioteka Publiczna** – fr. tab. organ. z 1520-30 w okładce pol. rkp, **18 kart**,
- kilka 3-5 gł. komp. liturg, **Heinrich Finck** (*Et valde mane*), **dominikanin Łukasz z Lwowa**:
- *Et valde mane una sabbatorum / Finis p[er] me Luca[m]*.

.....

3) **TJL: Jan z Lublina**: 1538-1548, 260 k. (520 s.), bibl. PAN Kraków;
Tabulatura Ioannis de Lyublyn Canonic[orum] Reg[u]lariu[m] de Crasnyk 1540

- największe źr. europ. (+ 230 dzieł),
- znaleziona w klasztorze kanoników reg. w Kraśniku k. Lublina (50 km);
- "**Johannes de Lublin Tablature: Keyboard Music from Renaissance Poland**" (Naxos 2018):

<https://culture.pl/pl/dzielo/tabulatura-organowa-jana-z-lublina> - Gancarczyk 2020

<https://culture.pl/pl/artukul/corina-marti-tabulatura-jana-z-lublina-przypomina-europe-wywiad> - Marti

Kim był twórca tej kolekcji?

- kształcił się na uniwersytecie w Krakowie, w 1508 otrzymał tytuł bakałarza.
- od 1528 do 1535 był altarystą przy kościele Mariackim w Krakowie (również bractwa księży mansonarzy).
- w 1540 (w czasie opracowania tabulatury) był już w Kraśniku.
- zmarł 14 listopada 1552 (odnotowano w klasztornych nekrologach).

ZAWARTOŚĆ:

- **TRAKTAT** teoret. o instr. **kontrapunkcie**. Zasady kontrapunktu instrumentalnego dla organistów.
 - zestaw reguł dotyczących sposobu komponowania utworu czterogłosowego opartego na melodii chorału
 - tekst ilustrowany wieloma przykładami muzycznymi, a także odwołuje się do *Fundamentum* (zestawu wzorów kontrapunktycznych przydatnych w komponowaniu, które rozsiiane zostały w kilku dalszych miejscach rękopisu.
 - na dwóch ostatnich stronach książki wpisano instrukcję temperacji stroju organów.
 - obydwa traktaty są nieocenionym źródłem wiedzy o muzyce organowej pierwszej połowy XVI w.
- **MUZYKA**: przekrój europ.: 3 KRĘGI (**Finck-Stoltzer-Senfl**, Festa-Verdelot, Josquin-Jannequin-Sermisy).

<https://www.youtube.com/watch?v=3rH3KpK4bgg> - klawesyn

<https://www.youtube.com/watch?v=sUyOXYPBaVs> – Hajducki, szmyczek.

<https://www.youtube.com/watch?v=ogD65JD3tAs> – live zespół

4) **TKD - Tab. z klasz. św. Ducha** w Krak. z 1548 [zag. w 1944], 362 s., 98 komp.,
 16 utw. ident. z TJL, **podoba kolejność**, zatem: **to samo środowisko** (Kraśnik-Kraków: 270 km)
OG. CHARAKTERYSTYKA:

- = wysoki poziom muz. org. wpływy: Arnold Schlick, Paul Hofheimer, Joh. Kotter, Leonard Kleber, **Hans Buchner**.
- = gł. nurt rozwoju europ. muz. org. wyrastająca z muz. wokalne (stąd przewaga intawolacji wok.)
- = znajom. rep. m-narod: niem., wł., franc., nid. (znajom. poprzez druki obce).

FORMY: preambula – wstęp, utrwalenie w tonacji (in D, F...), bogata figuracja; intawolacje (kolorowanie wokálnego modelu), tańce.

- Mik. z Chrzanowa: od 1518-1562 organista na Wawelu (1- *Protexisti me Deus*, TJL, intaw. nieznanego modelu).

- Seweryn Koń; NZ

- **Mikołaj z Krakowa (Nic. Crac.):** I poł. XVI.

- preambula,
- oprac. pieśni (*Nasz Zbawiciel*, *Wesel się, Polska Korona*),
- tańce: obiegowe melodie tan. (chorea *Zakłułam się tarnem*, *Poznanie*, *Szewczyk idzie po ulicy szydełka nosząc*, *Hajducki*),

Aleć nade mną Venus: polski madrygał?

- TJL: *Aleć nade mną Venus* (bez 4 pocz. t.).
- KTL (tabulatura lutniowa): *Venus finis* (w indeksie tekst „*Otóż moja powolność*”)

<p>„Otoż moja powolność tak mi się płaci, tak ci, która wnet wierzy, ta sobie traci. Mniamałam, iż sama Wenus mieszka z nama. Wždyś przysięgał zdradnie, aleć tobie snadnie.</p>	<p>Aleć nade mną Wenus blaski rozsiewa złote, drogę ku szczęściu wskaże przez wiarę w miłości cnotę. Przez wiarę w cnotę miłości, długiem w życiu drogami, prowadź nas, prowadź zawsze, Wenus złocista nad nami!”</p>
---	--

- J. Chomiński obie wersje połączył (w edycji MPO): *Aleć nade mną Venus* (incipit: *Otóż moja powolność*):

Handwritten musical score for the Madrygal "Aleć nade mną Wenus". The score is written on five systems of staves, each with a treble and bass clef. It includes various musical notations such as notes, rests, and bar lines. The manuscript is on aged, slightly yellowed paper.

Madrygal Aleć nade mną Wenus

słowa z Krakowskiej tabulatury lutniowej z II poł. XVI w. muz. Mikołaj z Krakowa (I poł. XVI w.)
autor nieznany
autor 3 i 4 zwrotki - Zdzisław Jachimecki muzyka z Tabulatury organowej Jana z Lublina

Continuation of the handwritten musical score, measures 17-32. The notation continues on five systems of staves.

Allegro

Score for four voices: SOPRANO, ALTO, TENOR, and BASS. The lyrics are in Polish. The tempo is marked "Allegro". Dynamics include *mf* (mezzo-forte) and *p* (piano).

SOPRANO	ALTO	TENOR	BASS	<p>...tak mi się pla - ci, tak - ci kto -</p> <p>...tak mi się pla - ci, tak - ci kto -</p> <p>O - tóż mo - ja po - wol - ność tak mi się pla - ci, tak - ci kto -</p> <p>O - tóż mo - ja po - wol - ność tak mi się pla - ci, tak - ci kto -</p>
---------	------	-------	------	---

- to nie „polski madrygal”, lecz intawolacja: włoska vilotta **Francesco Patavino**.

<http://www.youtube.com/watch?v=wSiEdGcd9VA> - chór

Date siceram moerentibus – „najlepszy polski motet” = to intawolacja motetu (Claude de Sermisy), który jest kontrafaktura chanson **Josquina des Prez** *Je ne me puis*)

Dei - te a-mi - co - rum no - bis - in - nom - ni - bus a-mi - ni - mus. Mi - se - re - re no - bis. Qui so - lus san - cte es. Qui so - lus san - cte es. Qui so - lus san - cte es. Qui so - lus san - cte es. Qui so - lus san - cte es.

Philippe, qui videt me – to intawolacja (model: **Ludwik Senfl**, motet).

[illegible]

II poł. XVI w.

The image displays two pages of a handwritten manuscript. The script is a dense, cursive shorthand, possibly a form of Lullian circles or a similar mnemonic system. The text is organized into several columns per page. Folio 10v (left) contains approximately 10 columns of text, while folio 11r (right) contains about 12 columns. The handwriting is very compact, with many letters appearing as small, stylized symbols or abbreviations. There are some larger, more distinct characters that might serve as initials or section markers. The parchment is aged, with visible texture and some staining.

3 TYPY NOTACJI:

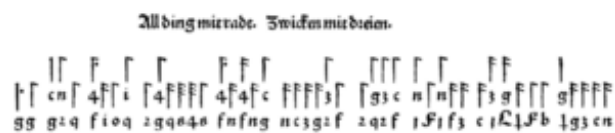
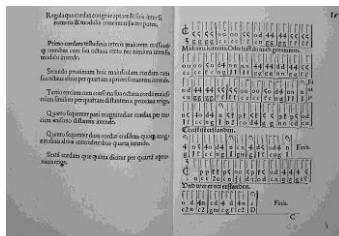
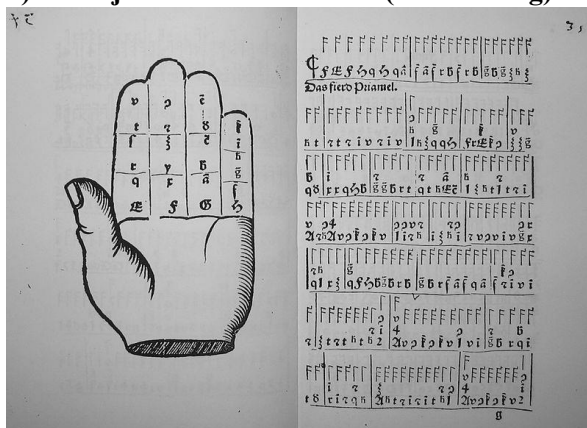
1) włoska: (Intabolatura de lauto libro primo (1507) [Franciszka Spinacino](#))

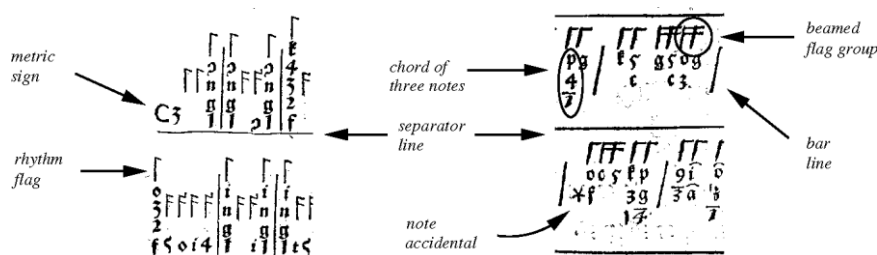

2) francuska: **Bakfark**

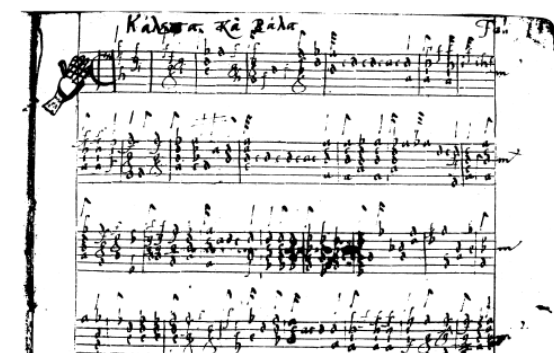
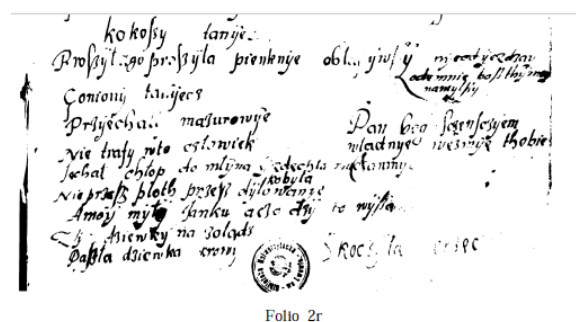
3) Notacja niemiecka: (Judenkuning)

I POL. XVI W:

- 1). **KTL** z 1550/1555, = „**Krakowska Tab. Lutniowa**” (= „**Tabulatura Mikołaja Strzeszkowskiego**”), skopiowana przez **Hansa Kernsthoka**, 1555;
 - zakup. w 1937 w antykwaracie w Wiedniu (=> biblioteka uniwersytecka we **Lwowie**, do dziś).
 - L'viv, *Universitetskaya Biblioteka*, 1400/I:
 - pierwszy właściciel: **Andreas Schwartz** = An[drzej] Czarny (1555);
 - kolejni: **Joannes Tratkop** (1592), **Nicolaus Strzeszkowski**.

ZAWARTOŚĆ: 124 ss.; 66 utw.:

- 6 **fantazji** (1 Giovanni Pacoloni), 1 preludium;
- **intawolacje**:
 - 3 **motety**, 7 **chansons** (3 anon., 2 x Sermisy, Lassus, Sandrin),
 - 6 **madryg**. (3 x Verdelot, Arcadelt, Azzaiolo, Berchem),
 - 1 x **pieśń niem.** (Georg Brack), anonimowe....
- 26 anon. **tańców**; 13 tańców włoskich (Giovanni Pacoloni: *passamezzo-paduana-saltarello*; Anon. galliarda *Non dite mai ch'io habia il forte* (attrib. Bakfark).
- 12 **polskich tekstów świeckich** (= tańców):

<http://www.allmusic.com/album/the-lviv-lute-mw0002164890>

<http://www.youtube.com/watch?v=tr7irNa4Pgs>

Ed.: Z. Szweykowski, *Muzyka w dawnym Krakowie* (Kraków, 1964) [5 utw.].

Lit: M. Szczepańska: 'Nieznana krakowska tabulatura lutniowa z drugiej połowy xvi stulecia', *Księga pamiątkowa ku czci Prof. Adolfa Chybińskiego w 70-lecie urodzin* (Kraków, 1950), 198–217.

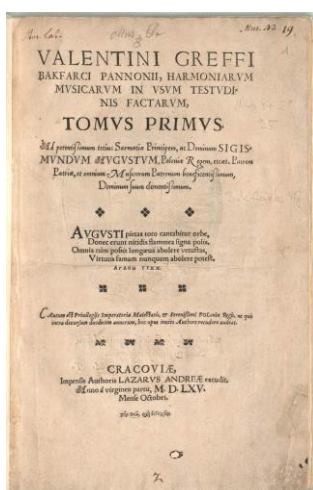
II POL. XVI:

1) **Tab. Bakwarka (1):** Lyon 1553 (powt.: Paryż 1564): *Intabulatura Valentini Bacfarz transilvani coronensis liber primus*.

2) **Tab. Bakwarka (2):**, 1565 Kraków, druk Łazarza Adrysowica (= powt. Antwerpia 1569):

- jedyna w Polsce wydana **drukiem** tabulatura lutniowa.

3) „**Tabulatura Długoraja**” (?), anon. rkp. Lipsk 1619.

- (553 ss, 460 poz.): to kompilacja, kilku skryptorów. → **Jakub Długoraj**

4) „**Tabulatura Lorda Herberta of Cherbury**” (angielski baron i filozof): rkp. z I poł. XVII (dziś w Cambridge): preludia, fantazje, tańce => **Jakub Reys** [=Jakub Polak].

.....

OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA POLSKIEJ MUZYKI LUTNIOWEJ:

I poł. XVI:

(1) **preambula** / preludia, 2 typy:

- swobodnie improw. charakter (pochody gamowe, figury),
- swobodna polifonia + imitacje;

(2) **fantazje/ricercary** (= przeimitowanie): najliczniejsze;

(3) **tańce**: „polskie”, włoskie (*pawana, passamezza, salterello, galliarda, favorito*): tracą użytkowy chaakter.

(4) **intawolacje** (chanson, frottola, madrygał, motet-mało).

Bakwark = transkrypcja/wyciąg lutniowy (instrumentalizmy – ozdobniki w kadencjach).

- II poł. XVI:

- typowa faktura lutniowa, wirtuozeria,
 - międzynarod. dystrybucja dzieł pol. lutnistów (tab. europ.)
-

LUTNIŚCI:

1) BAKFARK: Valentin [Balint] Greff Bakfark (1530-1576 [Padwa]).

- ok. 100 zach. dokum.!! („superstar”: jak Hendrix, Santana, Clapton)

- ur. ok. 1530 [nie: 1507!] w **Braszowie** [węg. **Brassó**, rum. **Braşov**, niem. **Kronstadt**],

- do 1918 r. w składzie **Węgier**, potem **Rumunii**.

- dziś: środkowa **Rumunia**: obszar Transylwanii – Siedmiogrodu => [*Dracula*, XV w., *wilkolaki*...]:

- **niemiecka enklawa** (ludność z Saksonii): miasto założone przez Krzyżaków (1211),

- Brassó/ **Kronstadt**: rodzina B. należała do **niem. mniejszości** w Transylwanii-Siedmiogrodzie.

.... *Węgrzy sprowadzili w XIII w. do Siedmiogrodu Niemców z Saksonii [niem. Kronstadt],*

Siedmiogród = Siebenbürgen = „Siedem warowni” = 7 miast założonych przez niemieckich kolonistów (tj. przez Sasów siedmiogrodzkich) w tym regionie

Bakwark:

1. **SIEDMIOGRÓD: 1530-1540/49:** na dworze wojewody **siedmiogrodzkiego** = przyszłego króla Węgier, Jana Zápolyi [razem z ojcem – lutnistą; uczył się u mistrza włoskiego].

2. **POLSKA: 1549-1566/68:** lutnista na dworze **Zygmunta II Augusta**, gł. w Wilnie,

- **Kraków** 1550: ślub, żona (wdowa); podróże w PL z królem: Piotrków, Królewiec, Gdańsk, Kraków,
- od 1552 podróże zagr.: **Niemcy, Włochy, Francja** (1553 druk w **Lyonie** pierwszej tabulatury).
- w PL: „**Węgrzynek**”: najwyżej opłacany dworski muzyk [=> kupił w Wilnie dom].
- od 1566 funkcjonuje przysłowie: „nie każdy weźmie po **Bekwarku** lutnie”;
- Kochanowski: fraszka „O Bekwarku”: *By lutnia mówić umiała, / Tak by nam w głos powiedziała: "Wszyscy inszy w dudy grajcie, / Mnie **Bekwarkowi** niechajcie [=pozostawcie]"!*

3. **WIEDEŃ:** 1568 wyjazd do **Wiednia** (ucieczka z Polski?), motywy nieznane (zdrada?),

- splądrowany dom w Wilnie przez wojsko polskie (zemsta za zdradę/niełojalność?);
- 1568: nadworny lutnista cesarza Maksymiliana II (Wiedeń),
- drugie małżeństwo: **Innsbruck**,
- udział w rebelii przeciw Maksymilianowi II (po stronie Węgrów, na krótko aresztowany),

4. **ITALIA:** krótki pobyt w **Padwie**,

- 1570 powrót do **Siedmiogrodu**, na dwór książęcy (otrzymał szlachectwo i majątek ziemski).
- 1571 śmierć księcia węg., ponowny wyjazd do **Padwy** (niedaleko uniw., wielu uczniów),
- **Padwa:** 22 sierpnia 1576 umiera na dżumę (wraz z 4 dziećmi).
- sąsiad: słynny lutnik niem. **Wendelin Tieffenbrucker**: sporządził inwentarz rzeczy po B. (druki, ed. dzieł Josquina, Palestriny, 2 rkp. tabulatury);
- pochowany w **Padwie**, San Lorenzo (Tieffenbrucker wystawił mu pomnik).

TWÓRCZOŚĆ: ponad 40 utw.:

- **10 fantazji** [= ricercary: gęsta polifon. 3-4 gł., przeimit., wpływ Gomber-Willaert],
- **28 intawolacje** (=3/4 dorobku), w tym: 7 madrygały, 8 chansons, **14 motetów** (= polif. aranżacje, modele: Josquin, Gombert, Clemens non Papa, Arcadelt Lasso, Sandrin);
- nowe odkrycie 1998: *Albo juss dalej trwać nie mogą*: to aranż. chanson **Sandrina**:
- czołowe osiągnięcia europ., dzieła b. trudne wykon. (=wysokie pozycje, chwytty *barré*).
- mistrzostwo i szczególna konsekwencja w prowadzeniu polifonii od 3- do 6-gł.

<https://www.youtube.com/watch?v=u6t0svS8-PA> – Music

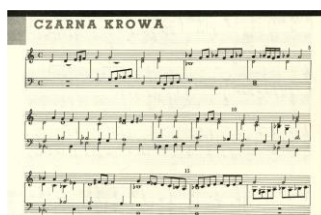
<http://www.youtube.com/watch?v=20lkyBstWbo>: Gaillarde *Non dite mai* [live]

https://www.youtube.com/watch?v=yA08_ALF5_E&list=RD20lkyBstWbo&index=5 - Dániel Benkő

<https://www.youtube.com/watch?v=aljtX5FuUvk> – Czarna krowa

<https://www.youtube.com/watch?v=nqWJAG7mF48> – Czarna krowa (klaws.)

Fantazja 4-gł.:

<https://www.amazon.com/Voice-Bakfark-V/dp/B000OYC2ZS> - dzieła B.

2) Jakub Reys (=Jakub Polak, Jacques le Polonais), ok. 1545-1605 [Paryż].

[Reis, de Rais, de Reiz, de Restz, de Retz, du Retz, Polak], Jakub [Jacob] [*Jacques le Polonois*],

- w 1574 (?) w Krakowie na dworze król. Henryka III (Walezego),
- od 1574 we Francji (przybył z dworem Henryka), gdzie pozostał do śmierci.
- 1588: tytuł lutnisty królewskiego (fr. *joueur de luth de Roi*).
- od 1593 prowadził **szkołę gry** na lutni w Tours.
- ceniony **improvizator**.
- większość dzieł w rękopiśmiennej ang. tabulaturze z I poł. XVII w. („Tabulatura lorda Herberta of Cherbury”).

TWÓRCZOŚĆ:

ok. **60 komp** (m.in. 15 preludiów, 21 fantazji, sygnowane: *Polak* lub *Reys*);

- utwory rozproszone w EU;
- bogaty styl: technika imitacyjna / akordowa (wyrazista tonalność: major/minor)
- zapowiada *style brisé; préludes non mesurés*.

<http://www.youtube.com/watch?v=YD0crPmIkHU> - Chorea polonica (→ „polonez”)

<http://www.youtube.com/watch?v=cOYv64zlwVc> – Courante

<https://www.youtube.com/watch?v=Q2CJi1acY2w> – j.w. git

3) Wojciech Długoraj [„Wojtaszek”] (1557 Gostyń [*Gostinensis*] – po 1619 Lipsk).

- lutnista **Samuela Zborowskiego** (1540-1584), który opłacał jego edukację.
- Długoraj: w 1579 ucieka do klasztoru (Kraków), ale wydalony za niewłaściwe zachowanie.
- 1581 i 1583-1586 na dworze król. **Stefana Batorego** [1576-1586],
- z dworem **Batorego** podróżuje po kraju, m.in. do Warszawy i Grodna.
- 1583: wykrađa kompromitujące listy **Zborowskiego**, świadczącą o przygotowaniach do zamachu na życie króla **Batorego**, przyczyniając się do jego egzekucji (i wygnaniu z kraju jego brata).

[Zborowscy pragnęli usunąć króla i osadzić na jego miejsce Habsburga.]

- po śmierci króla **Batorego** [1586] opuszcza PL (w obawie przed zemstą rodziny Zborowskich);
- resztę życia spędził prawdopodobnie w **Lipsku** i Wittenberdze

- rkp. z 1619 (Musikbibliothek der Stadt Leipzig): „**tabulatura Długoraja**” (553 ss, 460 poz.):
- to w rzeczywistości kompilacja, **kilku skryptorów**.
- kompozycje **Długoraja** rozporszone, zach. w wielu rkp. zbiorach i drukach:
- m.in fr. **Jeana Baptiste Besarda** (1603), niem. **Philippa Hainhofera** (ok. 1603), ang. **Johna**

Dowlanda:

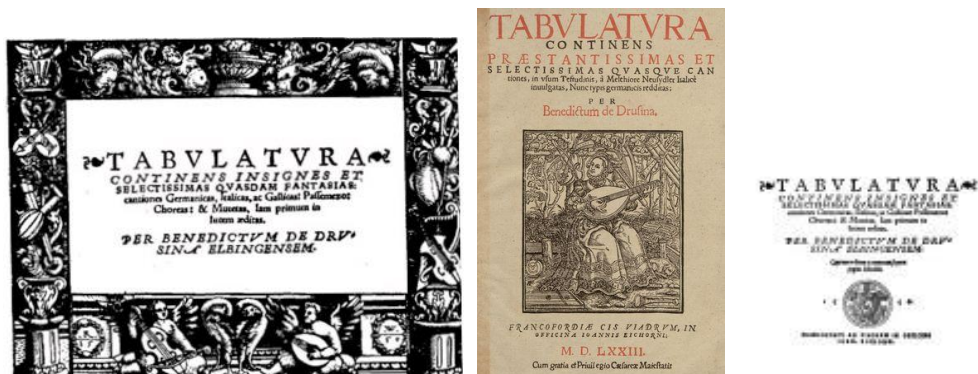
- mało zachow. kompozycji: uzdolniony **improvizator**, improwizacyjna natura jego dzieł, zwł. trzy 3 najbardziej „osobiste” kompozycje: 2 fantazje i fuga.
- opracowania tańców **polskich** i **włoskich** (villanelle).

<https://www.youtube.com/watch?v=u6t0svS8-PA>

4) Benedykt z Drużna [*Benedictus de Drusina Elbigensis*]: 1520– 1580? Družno/Drausen (pod Elblągiem): Prusy.

- związki z Gdańskiem (?): jako modele do intawolacji: utwory gdańskich muzyków.
- wielokrotne pobyty w Włoszech, Francji;
- osiadł we Frankfurcie/O

- edycji tabulatury Frankfurt 1556 (20 intawolacji): dedykacja dla **Gustava I Wazy** (król Szwecji od 1523, założyciel dynastii Wazów).
- inne druki: Frankfurt 1573, Elbląg, Wittemberga, Włochy.

5) Diomedes Cato (1560– po 1607): ur. w Serravalle koło Treviso/Wenecja, zm. w PL.

- jego ojciec (=nauczyciel) był **protestantem**, podejrzewanym o herezję przez wenecką inkwizycję,
- szykanowany, w 1565 uciekł z Włoch i schronił się w Krakowie (później dotarła żona z 3 dziećmi (najmłodszy: **Diomedes**),
- **Diomedes**: od dzieciństwa wychowywał się w Polsce,
- 1588-1593 i 1603 zatrudniony na dworze **Zygmunta III Wazy** [Waza: 1587-1632],
- w 1593 towarzyszył królowi w podróży przez Gdańsk do Szwecji.

Edycja w zbiorze **Roberta Dowlanda** (ca. 1591 – 1641) – syn Johna:

Composed by the most famous *Diomedes* of Venice: Lutenist to the high and mightie *Sigismundus*, K^{ing} of Poland.

Fantasia, 1

Robert Dowland, *Varietie of Lute-Lessons*, London 1610.

- Tw.: **lutniowa + organowa + woklana**:

(1) **dzieła lutniowe**: ponad 60 (19 **fantazji** / ricercarów imitacyjnych), jedna oparta na chanson *Le chant des oiseaux* Janequina; **preludia** (homof.); **tańce** (8 polskich, 2 włoskie)

<https://www.youtube.com/watch?v=u6t0svS8-PA> Galliarda II

http://www.youtube.com/watch?v=E6wY_buloUM – preludium

<http://www.youtube.com/watch?v=O2waHViMa0I>

<https://www.youtube.com/watch?v=V0Lw7pLj7nA>

Fantazja (= ricercar):

<https://www.youtube.com/watch?v=e2NU39wWcmc>

(2) **dzieła organowe:**

- 2 „fugi” (TABULATURA JANA FISCHERA Z MORĄGA z 1595 (Archiwum Wojewódzkie w Toruniu):

<https://www.youtube.com/watch?v=nhuOTiFilpE>

- CANZONA, w rękopiśmiennej tabulaturze z Oliwy z ok. 1619 (Biblioteka Litewskiej Akademii Nauk w Wilnie).

(3) **dzieła wokalne:**

- *GRATES DEO CANAMUS*, **motet** 6-głosowy (zachowany jako transkrypcja organowa w TABULATURZE JANA FISCHERA Z MORĄGA (Archiwum Wojewódzkie w Toruniu);

- *TIRSI MORIR VOLEA*, **madrygal** 5-głosowy do słów **Giovanniego Battisty Guariniego**; zachowany w wersji na **solo** wokalne i 4 instrumenty (Bodleian Library, Fitzwilliam Museum); wyk. **solo** z lutnią (?)

- zbiór pt. *RYTMY ŁACIŃSKIE DZIWNIE SZTUCZNE I NABOŻEŃSTWEM SWYM A STARODAWNOŚCIĄ DOSYĆ WDZIĘCZNE (...)* PRZEKŁADNIA KSIĘDZA STANISŁAWA GROCHOWSKIEGO, wydany w Krakowie w 1606 (= zawiera 5 pieśni 4-głosowych).